

Завдання з Історія виконавства для студентів 1 курсу оркестрового факультету (струнні), викладач В. Г. Сумарокова:

30.03.2020: Тема. Віртуози XIX ст.: знайомі незнайомці. Стендова конференція.

Основні доповіді: Менджул В. «Альтист Ліонель Тертис : шлях від оркестру до великої сцени»; Фаріон М. «Багатогранність особистості як провідна риса творчої діяльності К. Ю. Давидова»; Бузько Д. «Альт в житті А. Дворжака»; Баглай Є. «Ботезіні – Паганіні контрабаса».

Повідомлення: Кожема А.; Волощук І.; Шевчук Ю.; Пак Д.

Координатори проекту Сумарокова В. Г.; Пак Д.; Кожема А.

Завдання на 06.04.2020:

1. Підготувати тексти доповідей (до 5 сторінок) та повідомлень (до 2 – 2,5 сторінок).
2. Обов'язково вказати використану для підготовки доповідей та повідомлень літературу.
3. Ознайомитися з доповідями та повідомленнями сокурсників.
4. Сформулювати запитання, можливі доповнення й заперечення щодо них.

Надіслати на адресу електронної пошти sumarokova_vera@ukr.net протягом 06.04.2020

06.04.2020: Тема. Віртуози XIX ст.: знайомі незнайомці. Стендова конференція. Продовження.

1. Обговорення доповідей та повідомлень в онлайн режимі, або у письмовій формі у разі технічних складнощів.
2. Перевірка конспектів по темі «Альтове, віолончельне та контрабасове мистецтво XIX ст.»
3. Перевірка порівняльних таблиць шкіл альту, віолончелі та контрабаса XIX ст.

Надіслати на адресу електронної пошти sumarokova_vera@ukr.net
протягом 06.04.2020

**13.04.2020: Тема. Альтове, віолончельне та контрабасове виконавство
XX – початку XXI ст.**

Загальна характеристика періоду. Розвиток різноманітних течій в музичному мистецтві. Особливості розвитку смичкового виконавського мистецтва і літератури в XX ст. Основні напрями та школи. Сполучення традицій та новаторства у творчості кращих композиторів XX ст., в тому числі і в творах, написаних для смичкових інструментів.

Міжнародні конкурси: імені П. І. Чайковського в Москві, імені Г. Вігана та А. Дворжака в Празі, імені П. Казальса в Парижі, імені Г. Кассадо у Флоренції, „На честь П. Казальса” в Будапешті та інші. Лауреати цих конкурсів.

Розвиток виконавства на смичкових інструментах у різних країнах світу.

Поширення сфери концертної діяльності альтистів, віолончелістів та контрабасистів-виконавців і еволюція концертної програми. Питання репертуару. Проблеми інтерпретації.

XX століття як вирішальне у **формуванні альтового мистецтва**, постаті концертанта-віртуоза, соліста, ансамбліста, натхненника композиторів. XX столітті – «ера» альта, що триває і до наших днів. Найвищий рівень професіоналізму *російської, чеської, англійської* та інш. національних шкіл.

В процесі становлення альтового виконавства особлива роль представників *чеської* струнно-смичкової школи, випускників і викладачів Празької консерваторії в період кінця XIX початку XX століть. Високому рівню виконавства сприяли такі особистості, як *Антонін Бенневіц* – директор Празької консерваторії і викладач класу скрипки та *Гануш Віган*, віолончеліст, керівник класу камерного ансамблю. Під керівництвом Вігана

сформувався і досяг художньої зрілості Чеський квартет (К. Гофман – скрипка, Й. Сук – скрипка, О. Недбал – альт, О. Бергер – віолончель), що позитивно вплинув на розвиток альтового виконавства, та свого часу був у епіцентрі взаємодії композиторів та виконавців.

Оскар Недбал майстерно граючи на альті, а пізніше досягнувши великих успіхів як симфонічний диригент, сприяв підняттю авторитету альтя як ансамблевого, так і сольного інструменту і дав поштовх для продовження та розвитку тих традицій альтового виконавства, що були закладені ще у XVIII ст. братами Стаміцами. Цей імпульс завдяки географічному положенню Праги розповсюдився як на захід, так і на схід. Майстерністю Недбала як альтиста захоплювався видатний скрипаль, викладач та методист К. Флеш. Вплив Чеської альтової школи відчувається у тенденціях розвитку альтового виконавства на сході Європи, в Росії і зокрема на Галичині.

Вадим Борисовський – засновник *російської альтової школи*, що увійшла в історію як одна з провідних шкіл, в межах якої виховано плеяду видатних альтистів, чия творчість дала поштовх для написання видатних творів для альтя (Соната для альтя та ф-но Д. Шостаковича присвячено Ф. Дружиніну, Концерт для альтя з оркестром А. Шнітке присвячено Ю. Башмету та ін.).

Віолончельне мистецтво ХХ століття. Видатний іспанський віолончеліст **Пабло Казальс** (1876 – 1973). Художні погляди та інтерпретаторські ідеали Казальса. Особливості його виконавського стилю: підпорядкування досконалої техніки художнім задачам, відмова від зовнішніх ефектів виконання, єдність емоційного і логічного начал, правдивість та глибина трактування. Казальс як інтерпретатор віолончельної класики, зокрема, сюїт Й. С. Баха.

Інші видатні віолончелісти ХХ століття: *німецький* віолончеліст **Е. Феєрман** (1902 – 1942); *французькі віолончелісти* **М. Марешаль** (1892 – 1964), **А. Наварра**, **П. Фурньє**, **П. Тортельє**, **М. Жендрон**, **Р. Глашо** та ін., особливості виконавського стилю. Творчі зв'язки М. Марешаля з К. Дебюссі,

А. Онеггером, Д. Мійо; його роль в розвитку французької віолончельної музики; видатний *іспанський віолончеліст* і композитор *Г. Кассадо* (1897 – 1966). Риси його стилю. Віолончельні твори Кассадо; *італійський віолончеліст Е. Майнарді*. Його твори і редакція віолончельних сюїт Й. С. Баха. *А. Янігро* і його виконавський стиль. Найвідоміші *американські віолончелісти* – *Г. Пятигорський, М. Ейзенберг, З. Нельсова, Л. Роуз* та інші. Г. Пятигорський як соліст і камерний музикант.

XX століття у формуванні сольного **контрабасового мистецтва** Контрабас в партитурах І. Стравінського, Б. Бріттена та ін. Твори для контрабаса П. Хіндеміта, Е. Тубіна, Ф. Фонтана, Е. Нанні, А. Мішека, І. Білле та ін.

Педагогічна діяльність в Москві О. Мілушкіна – автора першого підручника для контрабасистів, перших збірок навчально-художнього репертуару для контрабаса в радянському союзі. Відомі учні Мілушкіна *В. Зінович, А. Астахов, В. Хоменко, Д. Агафонов, В. Панков, С. Єфремов, М. Шевандо* та ін. Їх виконавська та педагогічна діяльність. Московські контрабасисти *В. Бергман* та *В. Белов*. Радянські контрабасисти-концертанти (*І. Гертович, І. Солодченко, С. Херсонський, М. Фокін*).

Класи контрабаса Ленінградської та інших консерваторій. *С. Буяновський* та його учні (*В. Анісімов, М. Курбатов, Р. Азархін*, ін.). Діяльність *П. Вейнбла* (Ленінград), *М. Савченка* (Закавказзя), *Е. Якобсона* (Рига), *О. Шпергла* (Київ), ін. Розвиток сольного контрабасового виконавства: *С. Кусевицький*; виконавська діяльність контрабасиста *Г. Карра* та ін.

Література.

1. Гинзбург Л. История виолончельного искусства. В 4-х кн.: Кн. 3 – Русская классическая виолончельная школа (1860), М., 1965.
2. Гинзбург Л. История виолончельного искусства. В 4-х кн.: Кн. 4 – Зарубежное виолончельное искусство XIX – XX вв. – М., 1978.
3. Контрабас. История и методика. Редактор-составитель Б.В. Доброхотов, М., 1974.

4. Корредор Х. Беседы с Пабло Казальсом. Вступ. ст. и коммент. Л. С. Гинзбурга. – Л., 1960.
5. Понятовский С. Альт, М.: Музыка, 1974.
6. Раков Л. Отечественное контрабасовое искусство XX века. – М.: НТЦ «Консерватория», 1993.

Запитання для самоперевірки:

1. Які альтові школи є найбільш впливовими у виконавському мистецтві XX ст.? Аргументувати.
2. Які віолончельні школи є найбільш впливовими у виконавському мистецтві XX ст.? Аргументувати.
3. Які контрабасові школи є найбільш впливовими у виконавському мистецтві XX ст.? Аргументувати.

Завдання на 20.04.2020:

1. Зробити порівняльну таблицю шкіл альтя, віолончелі і контрабаса XX – початку XXI ст. (у письмовій формі).
2. Охарактеризувати основні напрямки та особливості альтового, віолончельного та контрабасового мистецтва XX – початку XXI ст. (законспектувати).
3. Проаналізувати художні погляди та інтерпретаторські ідеали провідних представників альтового, віолончельного та контрабасового мистецтва, особливості їх виконавського стилю (законспектувати).
4. Дослідити особливості інноваційного розвитку професійних альтових, віолончельних та контрабасових шкіл Європи і Америки.
5. Прочитати та законспектувати книгу Х. Корредора «Беседы с Пабло Казальсом» (див. № 4 рек. літератури).

Надіслати на адресу електронної пошти sumarokova_vera@ukr.net протягом 20.04.2020

20.04.2020: Тема. Альтова, віолончельна та контрабасова література XX – початку XXI ст. Симфонізація жанру концерту.

Використання виражальних можливостей альту, віолончелі і контрабаса в симфонічній, оперній, балетній, камерній музиці композиторів ХХ ст. Розвиток сольних жанрів.

Світове визнання виконавців-віртуозів **сольної гри на альті**. Зацікавленість сучасних композиторів у альті – як сольному, так і ансамблевому інструменті. Створення непересічних творів, як, наприклад, *Концерт для альту з оркестром Б. Бартока, Концерт для альту з оркестром та сольні й камерні сонати П. Гіндеміта*, симфонічні твори з солюючим альтом *Г. Канчелі, два концерти для альту з оркестром Є. Станковича, Концерт для альту з оркестром А. Шнітке, Соната для альту і фортепіано Д. Шостаковича та ін.*

Непересічна роль у поліпшенні загального ставлення до альту як до рівного поміж рівних, збільшення альтового репертуару та покращення його якості, виникнення великої кількості обробок, транскрипцій та перекладень видатних солістів, які грали і грають на цьому інструменті. Поміж них – Л. Тертіс, В. Прімоуз (Велика Британія), П. Гіндеміт (Німеччина), О. Недбал, Л. Черни (Чехословаччина), П. Цуккерман (США), В. Борисовський, Ф. Дружинін, Ю. Крамаров, Ю. Башмет (Росія).

Розвиток жанру **віолончельного концерту**, основні етапи. Концерти Г. Гамбурга, В. Василенка, М. М'яковського, А. Хачатуряна, Р. Глієра, С. Прокоф'єва, Д. Шостаковича, Д. Кабалевського, Т. Хреннікова та ін. Симфонічна основа цих творів. Підпорядкування віртуозного начала художньому. Глибина змісту та досконалість форми. Збагачення віолончельних засобів вираження.

Віолончельний концерт М. М'яковського (1944). Лірико-епічний характер концерту (концерт-поема). Особливості форми.

Віолончельний концерт Р. Глієра (1946). Симфонізація жанру. Зв'язок з класичними традиціями, широке використання російських народнопісенних інтонацій.

Народність і національний колорит концерту А. Хачатуряна (1946). Його мелодичні якості, зв'язок з імпровізаційним стилем ашугів, з інтонаційним строем вірменського мелосу. Ритмічні особливості, орнаментика. Яскраві та барвисті техніко-виражальні засоби. Концерт-рапсодія для віолончелі з оркестром А. Хачатуряна (1963), особливості стилю та віртуозної техніки. Соната-фантазія для віолончелі соло (1974).

Віолончельні концерти С. Прокоф'єва (1938, 1952). **Симфонія-концерт С. Прокоф'єва** (1952) – нове слово в розвитку жанру. Монументальність, виразність і жива контрастність художніх образів. Особливості форми і віртуозної техніки. Концертіно С. Прокоф'єва.

Віолончельні концерти Д. Кабалевського (1949, 1964). Перший концерт – світлий світ художніх образів. Пісенність та ліризм. Значність змісту другого концерту. Його спорідненість з „Реквіємом”, прання композитора вийти з кола образів цього твору. Особливості стилю і техніки. Сольні каденції.

Віолончельні концерти Д. Шостаковича (1959, 1966). Глибина і змістовність цих творів. Широка гама виражених в них людських почуттів – від ліричних до драматичних. Яскравість та виразність художніх образів, симфонічність розвитку. Драматургія концертів. Нове у змісті і формі, віртуозній техніці.

Віолончельні концерти Т. Хреннікова (1964, 1986). Емоційна яскравість та оптимізм музики, її ліричні якості. Особливості форми концертно-віртуозні якості.

Віолончельні концерти А. Бабаджаняна, М. Вайнберга, Вл. Власова, Є. Голубєва, Я. Іванова, Л. Кніппера, Б. Тіщенко, С. Цинцадзе, Б. Чайковського та інших композиторів.

Розквіт жанру віолончельної сонати. Сонати **Д. Шостаковича**, М. М'яковського, С. Прокоф'єва, В. Шебаліна, М. Вайнберга, Д. Кабалевського, Ю. Левітіна, К. Хачатуряна, О. Чайковського, **А. Шнітке** та ін.

XX століття – період розквіту **контрабасу як сольного та ансамблевого інструменту**. Багато в чому такий розквіт відбувся завдяки концертній та педагогічній діяльності як музикантів попереднього XIX століття (тут, у першу чергу варто згадати імена Доменіко Драгонетті та Джованні Боттезіні), так і початку двадцятого, де на першому місці перебуває постать **С. Кусевицького**. Останній був не тільки видатним контрабасистом, а ще й диригентом.

В музиці XX століття контрабасові партії у оперних та симфонічних творах стають більш розвиненими та складними; інструменту доручають й солюючі епізоди: мелодизовані баси у «Історії солдата» І. Стравінського, «Воцека» Альбана Берга; досить складні солюючі епізоди у «Пітсбургській симфонії» П. Гіндеміта та відомому «Оркестровому путівнику» Б. Бріттена.

У камерних жанрах контрабас ставав або рівноцінним (не акомпануючим) учасником струнних та змішаних ансамблів, або ж повноцінним сольним інструментом (у творах для контрабасу й певного інструменту, як правило фортепіано). Серед творів, написаних для ансамблів з участю контрабасу опуси І. Стравінського, **П. Гіндеміта, Л. Яначека, Б. Мартіну, Г. Ейслера, Д. Мійо**. У радянській музиці можна відзначити твори **С. Прокоф'єва, М. Сидельникова** («Російські казки»), **А. Шнітке** («Квінтет»), **Р. Леденьова** («Ноктюрни»).

Серед інших творів, в яких контрабасу доручена сольна партія: Пантоміма (1966) й Соната (1975) для контрабаса і фортепіано та П'ять етюдів для контрабаса, арфи та ударних (1965) **Софії Губайдуліної** (нар. 1931), «12 есеїв» (1971) **Фріца Лейтермаєра** (1925-2006) та «Кармен» (1989) **Стюарта Санкей** (1927-2000), Сонатина (1970) **Мілослава Корінека** (1925-1998). Звичайно, що це далеко не повний перелік контрабасових творів XX століття, але у світову виконавську практику саме ці твори ввійшли як найчастіше виконувані.

Література.

1. Гинзбург Л. История виолончельного искусства. В 4-х кн.: Кн. 4 – Зарубежное виолончельное искусство XIX – XX вв. – М., 1978.

2. Контрабас. История и методика. Редактор-составитель Б.В. Доброхотов, М., 1974.

3. Лучанко О. Жанр контрабасового концерту в музично-історичному процесі, автореф. дис <...> канд. мистецтвознавства, 17.00.03 «Музичне мистецтво». Львів, 2008.

4. Понятовский С. История альтового искусства. М.: Музыка, 1984.

5. Раков Л. Отечественное контрабасовое искусство XX века. – М.: НТЦ «Консерватория», 1993.

6. Раков Л. Учебно-концертный репертуар для контрабаса и его особенности. Работа над художественным произведением // Учиться, знать, уметь. Об исполнительстве и обучении игры на смычковом контрабасе, М.: Музыка, 2009. С. 112 – 115.

7. Раков Л. История контрабасового искусства, М.: Композитор, 2004.

8. Савицкая Н. Альтовая соната Д. Шостаковича в художественном пространстве позднего периода творчества // Науковий вісник НМАУ імені П. І. Чайковського: Шостакович та ХХІ століття: сб. статей. К., 2007. Вип.66. С. 207–221.

9. Сумарокова В.Г., Білоусова Ю.В., Веселіна О.Ю., Кононова М.В., Ларчіков В.В. Сучасне віолончельне мистецтво: естетика, теорія, практика: Навчальний посібник для вищих навчальних закладів культури і мистецтв III – IV рівнів акредитації. – Одеса: ВМВ, 2009.

10.

11. Сушков А. С. Соната для альта и фортепиано ор. 11 №4 П. Хиндемита : эксперимент с вариационной формой // Актуальные проблемы музыкально-исполнительского искусства : сб. статей. Казань, 2014. Вып. 6. С. 112-117.

12. Харнонкорт Н. Музыка як мова звуків. Шлях до нового розуміння музики : [науково-популярне видання] [пер. Г. Куркова]. Суми : Собор, 2002.

13. Чернова-Строй І. Юрій Башмет – грані досконалості. Львів: ЛА «Піраміда», 2003 (рос. мовою).

Запитання для самоперевірки:

1. Охарактеризувати розвиток жанру альтового, віолончельного та контрабасового концерту.

2. Охарактеризувати жанр симфонії-концерту. В чому полягає симфонізація концерту?

3. Охарактеризуйте особливості діалогу композиторів та виконавців в контексті розвитку провідних жанрів (концерту, сонати та ін.) для сольних струнно-смичкових інструментів (альт, віолончель, контрабас).

Завдання на 27.04.2020:

1. Дослідити різноманітні моделі альтового, віолончельного та контрабасового концерту ХХ ст. на прикладі творів провідних композиторів цього часу (послухати та зафіксувати в конспектах).

2. Зробити порівняння інтерпретацій альтових, віолончельних та контрабасових концертів й сонат (за вибором студента) Б. Бартока, П. Гіндеміта, С. Прокоф'єва, Д. Шостаковича, С. Губайдуліної, А. Шнітке, ін. (письмово).

3. Порівняти 3 виконавські інтерпретації Віолончельної сонати Д. Шостаковича ре-мінор (з обов'язковим включенням в їх перелік авторської версії, див. 9 рек. літ.) (послухати та зафіксувати в конспектах).

4. Зробити рейтинг видатних виконавців ХХ- поч. ХХІ ст. (10 позицій по своєму інструменту), записати з аргументацією.

Надіслати на адресу електронної пошти [sumarokova vera@ukr.net](mailto:sumarokova_vera@ukr.net) протягом 27.04.2020